

**BİRİNCİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE
CEPHE GERİSİNDEKİ GÜVENLİK PROBLEMLERİ
İLE İLGİLİ TARTIŞMALAR
(DISCUSSIONS ABOUT THE SECURITY PROBLEMS
OF HINTERLAND
IN THE FIRST TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY)**

*Mehmet EVSİLE**

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin katılmış olduğu I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile Türk tarihinde Milli Mücadele adı verilen yeni bir dönem başlamıştır. Mondros Mütarekesi'nin bütün ülkede uygulanması düzensizlik ve güvenlik sorunu gibi birçok olumsuzluğa ortam hazırlamıştır. Milli Mücadele boyunca Anadolu'nun çeşitli yerlerinde birçok ayaklanma çıkmıştır. Bu ayaklanmaların bir bölümü Anadolu topraklarının bir bölümü üzerinde yeni bir devlet kurmayı amaçlayan diğer bölümü ise saltanat ve hilafete geleneksel ve dinsel bakımdan bağlı olanlarca çıkarılmış isyan hareketleridir. Osmanlı topraklarının önemli bir kısmının düşman işgali altında bulunduğu ve bu işgallere karşı harekâtın yapıldığı bir sırada cephe gerisinde de önemli oranda güvenlik sorunları ortaya çıkmıştır. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla birlikte pontus meselesi, çetelerin faaliyetleri, güvenliğin sağlanmasındaki eksiklikler, jandarma teşkilatının ıslahı gibi pekçok konuda milletvekilleri görüşlerini açıklamışlardır. Bu zaafiyet konuları yaklaşık iki seneye yakın bir zaman süreci içerisinde milletvekilleri tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda gündeme getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik Problemleri, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milletvekilleri

ABSTRACT

Dated October 30, 1918 with the Mondros Armistice Agreement which put an end to I. World war, Turkish Republic participated in a new age named war of independence in Turkish history. Being Mondros Armistice Agreement implemented, the whole country paved the way for a lot of negativity like disorder and security problems. There were a lot of riots in several parts of Anatolia during the war of independence. These were rebellious movements which one part of these riots aimed at constitution of a country on the other part was a revolt which started by those who had traditional and religious loyalty towards sultanate and caliphate. A great amount of security problems emerged hinterland in the meantime an important part of Ottoman territories were under military occupation and a counter attack against occupation. By opening Turkish Grand National Assembly on April 23, 1920, deputies expressed their opinions about subjects like pontic matter, activities of gangs, deficiencies in providing security, rehabilitating gendarmerie organisation. These weakness (impotency) subjects were brought to the agenda by deputies in nearly two years of period in general assembly of Turkish Grand National Assembly.

Key Words: Security Problems, First Turkish Grand National Assembly, Deputies

* Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih ABD Öğr. Üyesi. e-mail: mevsile@omu.edu.tr.

GİRİŞ

Milli Mücadele yıllarında cephe gerisinde iç güvenlik konusu, araştırmaya değer bir konudur. Bu konudaki ilk bilgiler, Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada göze çarpmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, bu konuşmasında Aznavur isyanı, Bolu, Düzce, Adapazarı, İzmit olaylarından bahsederek bunları İngilizlerin para ve silah vererek teşvik ettiklerini; böylece ülkede milli birliğin, dayanışmanın ve asayişin olmadığını göstermek istediklerini ifade etmiştir.¹ Daha sonra Pontus meselesi, çetelerin faaliyetleri, asayişin sağlanmasındaki eksiklikler, jandarma teşkilatının ıslahı gibi pek çok konuda milletvekilleri görüşlerini açıklamışlardır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 24 Nisan 1920 - 13 Nisan 1922 tarihleri arasında çeşitli başlıklar altında iç güvenlik konusunda toplam 27 gizli oturum düzenlenmiş ve bu konular tartışılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları'ndan taradığımız bilgileri esas alarak bu makaleyi kaleme aldık.

1- Cephe Gerisinde Güvenliği Bozan Unsurlar

A- Karadeniz Bölgesinde Pontus Olayları: 6 Aralık 1920-6 Şubat 1923 tarihleri arasında devam eden Pontus isyanı sırasında bölgede ciddi biçimde asayiş problemleri yaşanmıştır. Bölgenin asayişinin sağlanması için Merkez Ordusu kurularak faaliyete geçirilmiştir. Pontus meselesi hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ayrıntılı bilgi veren Canik milletvekili Emin Bey'e göre, Pontus Cemiyeti, merkezi Paris'te olan; Karadeniz sahillerinde Zonguldak'tan başlayıp Batum'a kadar, yani sahilde Zonguldak, Sinop, Samsun, Trabzon, Gümüşhane livaları ve dâhilde Yozgat, çorum, Amasya, Tokat ve Sivas merkezlerini içine alan bir bölgede devlet kurmak amacıyla çete faaliyetlerinde bulunan bir cemiyettir. 20 yaşına gelmiş Rum gençlerini bu iş için silahlı hale getiren bu cemiyetin yöneticileri, buldukları yerlerdeki kiliselerde görev yapan din adamları olmuştur. Teşkilat merkeziyle çetelerin arasındaki bağlantıyı bunlar sağlamışlardır.²

Birinci Dünya Savaşı ve mütareke dönemindeki Pontus çetelerinin faaliyet gösterdiği 12 kaza merkezinde Rumların öldürdüğü Müslüman sayısı 1641'dir. Rum

¹ Mustafa Kemal Paşa (Ankara), 24.4.1920 (TBMM), **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1985, I, s. 7.

² Emin Bey (Canik), 10.06.1922 (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s.397-400.

çeteleri tarafından bu süre içerisinde yakılan ve tahrip edilen evlerin miktarı İçişleri Bakanı Ali Fethi Bey'in 29 Aralık 1921 tarihli konuşmasında 3303 olarak ifade edilmiştir. Yaralı sayısının 147 olduğu bildirilmiştir. Daha sonra Merkez Ordusu listesindeki 176 yaralı da eklenince yaralı sayısının 323 olduğu anlaşılır. Ayrıca toplam 1800 kadar gasb, soygunculuk, hırsızlık olaylarında en az 2 milyon lira kıymetinde büyük ve küçükbaş hayvanın gasbedildiği anlaşılmaktadır.³ Bölgenin diğer merkezlerindeki çete faaliyetleri de dikkate alındığında durumun vehametinin daha büyük olduğu anlaşılacaktır. Nitekim bu sırada Pontus çetelerinin yaktığı müslüman köyü sayısının 16.000 olduğu⁴, 1922 yılı içerisinde Pontus çetelerini etkisiz hale getirmek için Merkez Ordusu bünyesinde yapılan masrafın 398.719 lira olduğu, bunun batı cephesindeki iki tümenin iaşesine denk bir meblağ olduğu Maliye Bakanı tarafından açıklanmıştır.⁵

Pontus çeteleri ile yapılan mücadelenin Merkez Ordusu'nun sorumluluk sahası dışında Ilgaz, Çerkeş, Düzce istikametinde de devam ettiği İçişleri Bakanı Ali Fethi Bey tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda dile getirilmiştir.⁶

Konu ile ilgili olarak bazı idari tedbirler de alınmıştır. Pontus meselesinin halli için Merkez Ordusu mıntıkası dâhilinde Ordu, Canik, Tokat, Amasya, Çorum livaları dâhilinde silah toplamak ve umumi asayişini sağlamak 5 Mart 1921 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile sıkıyönetim ilan edilmiş⁷, 27 Ekim 1921'de kaldırılmıştır.⁸

Yunan donanmasının İnebolu'yu bombardıman etmesi üzerine Samsun'a da çıkarma yapması ihtimaline karşı 15 yaşından 50 yaşına kadar eli silah tutan Rumların dâhile sevki hakkında 16 Haziran 1921 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı çıkarılmıştır.⁹

Bu konu ile ilgili gelişmeler zaman zaman Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemine gelmiştir. 5 Ekim 1921 tarihli gizli oturumda bu konuda milletvekilleri düşüncelerini açıklamışlardır. Lazistan Milletvekili Osman Bey, Samsun bölgesinden iç kesimlere Rum tehciri sırasında yaşanan olayların Yunan donanmasının Samsun'a

³ Pontus Meselesi, (Hazırlayan: Yılmaz KURT), Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını, Ankara, 1995, S.345-346.

⁴ İsmail Şükrü Bey (Karahisarısahip), 16.10.1922 (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s. 391.

⁵ Hasan Fehrni Bey (Maliye Vekili), 19.8.1922 (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s. 655.

⁶ Ali Fethi Bey (Dahiliye Vekili), 10.6.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s. 375.

⁷ Cumhuriyet Arşivi, 030 18 01 02 38 2.

⁸ Cumhuriyet Arşivi, 030 18 01 04 39 9.

⁹ Cumhuriyet Arşivi, 030 18 01 03 24 12.

baskın yapma ihtimalini artırdığını¹⁰; Ziya Hurşit Bey ise, Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa'nın bu konudaki idaresizliğini tenkit etmiştir¹¹: “Nurettin Paşa, Rum tehirci sırasında Samsun'un içinde bunlar için gayri mes'ul çeteler yapıyordu. Bunun üzerine Rumlar dağlara çıktılar. Eğer bu adamakıllı tatbik edilseydi bir şey olmayacaktı. Tam o sırada Nurettin Paşa'nın idaresizliğinden ve tatbikatı idare edememesi yüzünden bu Rumlar müslüman köylerine taarruz ettiler... Müslümanların erkekleri hep askerde olduğu için kadın ve çocukları hep doğranmıştır. Bunu yaptığı zaman Nurettin Paşa ne ile yapmıştır? Yalnız kadın ve çocuklara karşı en fena surette hareket edilmiştir. Bunlar yapıldığı halde asıl silahlı sınıfa bir şey yapılmamasını anlamıyorum... Asıl silahlı sınıf bugün dağlarda geziyor.” Trabzon Milletvekili Hafız Mehmet Efendi de aynı oturumda, “... Bugün Samsun ve Havza dâhilindeki müslüman ahali, orada biriken 5-6 bin Rum eşkıyasının her gün tecavüzüne maruz kalmaktadır. İçişleri Bakanlığı'na her gün mutasarrıfların vermekte oldukları raporlar, bu konuyu teyit etmektedir. Zannediyorum ki şu iki üç aydan beri yanan Müslümanların sayısı altmışa ulaşmıştır... Hiçbir gün yoktur ki, vukuat olmasın. Daha bundan 20 gün önce 150 kadar müslümanın 50'sini öldürdüler. Kırk kadını da alıp kaçtılar. Nurettin Paşa bu olayları yalnız harita üzerinde tetkik ediyor” sözleriyle bölgede yaşanan sıkıntıları dile getirmiştir.¹²

Lazistan Milletvekili Ziya Hurşit Bey, Samsun çevresinde yaşanan olayları, yönetim boşluğu düşüncesi ile ifade etmektedir¹³: “...Efendiler, yalnız Samsun'da bu yoktur. Giresun'da da vardı. Orada tehcir yapıldı. Acaba onlar dağa neden çıkmadı? ... Orada dağa çıkamadılar. Hepsi oradan defolup gitmişlerdir. Orada hiçbir müslümanın burnu kanamadı. Samsun mıntıkasında aynı olmamıştır. Olmamasının sebebi baştan kumanda edilmemesi gibi mesela İçişleri Bakanlığı bir adam gönderir mutasarrıf İçişleri Bakanlığı'ndan bir talimat alır, bir zat Genelkurmay Başkanlığı'ndan ayrı bir talimat alır. Birisi çıkar ben komutanım, benim daha fazla yetkim var, ben yapacağım der. Çıkar başka bir adam komite teşkil eder... Tabii hükümet olarak vazifesini idare edememiştir...” Özellikle Samsun'da bu çok seslilik ve yönetim boşluğunun sebebinin araştırılması gerekir.

¹⁰ Osman Bey (Lazistan), 5.10.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 281.

¹¹ Ziya Hurşit Bey (Lazistan), 5.10.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 282-283.

¹² Hafız Mehmet Efendi (Trabzon), 5.10.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 284.

¹³ Ziya Hurşit Bey (Lazistan), 26.8.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s. 715.

Ziya Hurşit Bey, aynı konuşmasında, konunun bir başka boyutuna dikkat çekiyor:¹⁴

“Pontuscuların kendilerinin haritaları pek büyüktü. Büyük bir saha dâhilinde Karadeniz Cumhuriyeti tesis etmek isteyen Rumlar, 1900 tarihinden beri propagandalar, teşkilatlar. Mektepler, köy taburları filan hepimiz biliyoruz. Bunlar 1914 senesinden beri faaliyettedirler. Bunlar o zamandan bu zamana kadar tenkil edilemedi. Nihayet geçen sene bu Pontus ocağını tamamen söndürmek için işe başlandı. Fakat bu Pontus köylerinin yanmasına ve Pontuscuların dağa çıkmasına rağmen yine bendeniz diyorum ki, Pontus ocağını hükümet söndürememiştir. Bilakis başka yaralar açmıştır. Çünkü Samsun ve havalisinden tehcir edilen Rumlar... Divrik'te, Arapkir'de, Kebanmadeni'nde vesairede birleşmişlerdir. Para kazanıyorlar, ticaret ediyorlar. Samsun'da ailelerine gönderiyorlar, yaşıyor ve yaşayacaklar. Yarın harp bitince yine köylerinde oturacaklar. Emin olunuz ki bunların zayıtından fazla bizim zayıtımız vardır. Hükümet asıl Pontus ocağını söndürmeye muvaffak olamamıştır...”

Aynı oturumda söz alan Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Bey ise, bu olaylar sırasında bir Rum'a karşılık iki Türk öldürüldüğü halde Avrupa kamuoyuna tam tersi istikamette yansıtıldığına dikkat çekerek bir başka boyutunu ortaya koymuştur.¹⁵

Afyonkarahisar Milletvekili Mehmet Şükrü Bey de, Pontus meselesinin ülkeye zarar verecek bir duruma gelmesinde İçişleri Bakanını yetersiz bulduğunu şu sözlerle açıklamıştır:¹⁶

“Pontus olayları cidden memleketimizi üç livamızı (Samsun, Amasya, Tokat) bihakkın bizar etmiş, ateş ve felaket içinde bırakmıştır. Bunun içindir ki bugüne kadar oradaki şekaveti, oradaki yangını söndürmek için alınan tedbirler etkili olamamıştır. Bunun etkili olmamasını bendeniz hükümet bu işleri ciddiyetle takip etmemesinde görüyorum. Yani bugüne kadar İçişleri Bakanlığı bu mesele hakkında layık olduğu gibi bilgi sahibi olamamış ve layık olduğu derecede bu işleri takip edememiştir... İçişleri Bakanlığı tedbir soracak değildir. Bugüne kadar anlamış ve lazım gelen şeyleri bildirmek vaziyetinde iken henüz bugün ne yapılmak lazım geldiğini söylemiyor ve siyasetini bildirmiyor. Sonra birtakım adamlar gönderiyor. Pontus meselesini tenkil için giden adamlar tenkili şöyle bir tarafa bırakıyor. Evveleminde kesesini dolduruyor,

¹⁴ Ziya Hurşit Bey (Lazistan), 26.8.1922, (TBMM), TBMM GCZ, III, s. 714-715.

¹⁵ Hüseyin Avni Bey (Erzurum), 26.8.1922, (TBMM), TBMM GCZ, III, s. 716.

¹⁶ Mehmet Şükrü Bey (Karahisarısahip), 26.8.1922, (TBMM), TBMM GCZ, III, s. 727.

yağma yapıyor. Sonra işlemiş olduğu suçun delillerini yok etmek için memlekette yangınlar çıkarıyor. Bunu da fiilen ülkenin milli serveti zarar görüyor... Bu fenalığı yapan adamlar hakkında İçişleri Bakanlığı soruyorum ne yapmıştır ve kimi mes'ul etmiştir? ... Bugüne kadar bir adam mes'ul edilmedi. Bu adam gözümüzün önünde koca bir ticarethane açtı... Fenalık yapanlar, bu memlekette mes'ul edilmedikçe her giden adam kesesini dolduracaktır. Yangın sönmeyecektir. Nitekim şimdiye kadar böyle cereyan etmiştir.”

19 Ağustos 1921 tarihli bir gizli oturumda Çorum Milletvekili Abdurrahman Dursun Bey, “ ... İki sene evvel dolgun maaşlar verildiği, her türlü ödenek ayrıldığı halde yine Pontus meselesi halledilemedi. Çünkü hükümet bu mesele ile alakadar olmadı. İçişleri Bakanlığı iki seneden beri memleketin asayişine kayıtsız kalmıştır. Sadece olaylar İçişleri Bakanlığı'na ihbar edilir ve ihbar ile bilgi sahibi olur, dosyasına girer, işte o kadar...” sözleriyle bu konudaki yönetim boşluğunu tenkit etmektedir.¹⁷

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 29 Ekim 1921 tarihli gizli oturumunda Ziya Hurşit Bey (Lazistan), Hafız Mahmut Bey (Trabzon) ve Nafiz Bey (Samsun) tarafından, Samsun, Trabzon, Ordu gibi Karadeniz şehirlerinde Pontuscu Rumların sahillerden iç kesimlere tehirci üzerine dağa çıkan Rumların eşkıyalık faaliyetlerine başladıkları, bu sırada Trabzon'da 60; Samsun'da 30 müslüman köyünün yakıldığı, dükkânların yağma edildiği, kadınların ve çocukların öldürüldüğü, ırzlarına tecavüz edildiği, silahlı Rum çeteleri yüzünden asayişin bozulduğu örneklerle anlatılmaktadır.¹⁸

B- Anadolu'nun Çeşitli Bölgelerindeki Eşkîyalık Olayları: Konya, Ilgın, Karaman, Bozkır havalisinde Delibaşı emrindeki kuvvetlerin meydana getirdiği eşkıyalık olayları bilinmektedir.¹⁹ Yozgat, Tokat, Çorum, Amasya livaları dâhilinde (eski Yozgat isyanı bölgesi) seyahat eden milletvekillerinin eşkıya tarafından yakalanıp mallarının alınması, maliye tahsildarlarının esir edilip, mallarının gasbedilmesi, jandarma karakollarına saldırılarak askerlerin esir alınması, silahlarının alınması ve arabacılara hücum ederek arabalarını ve atlarını almak gibi eşkıyalık olayları ve bunlara karşı alınan tedbirler de Türkiye Büyük Millet Meclisi kürsüsünde dile getirilmiştir.²⁰

¹⁷ Abdurrahman Dursun Bey (Çorum), 19.8.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s. 663.

¹⁸ 29.10.1921 (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s.403-409.

¹⁹ Dr. Adnan Bey (Dâhiliye Vekili), 18.9.1920 (TBMM), **TBMM GCZ**, I, s. 126-127.

²⁰ Dr. Adnan Bey (Dâhiliye Vekili), 15.11.1920 (TBMM), **TBMM GCZ**, I, s. 233-235.

Aznavur isyanı sırasında Biga, Gönen, Bandırma ve Balıkesir isyancılar tarafından zapt edilip Bursa tehlikeli bir duruma düşürülmüşse de üzerlerine gönderilen kuvvetlerle etkisiz hale getirilmişlerdir. Ayrıca Düzce, Pendik, Bolu, Adapazarı ve İzmit havalisinde de millet menfaatlerine aykırı faaliyetler görülmüş ve alınan tedbirlerle etkisiz hale getirilmişlerdir.²¹

Doğu Anadolu ile Batı Anadolu arasında bir geçiş bölgesi konumunda olan ve doğu cephesindeki malzemenin batı cephesine gönderilmesinde geçiş rolü oynayan Konya da bu özelliği dolayısıyla isyan bölgesi olarak tespit edilmiştir.²²

Türkiye Büyük Millet Meclisi, düzenli orduya geçiş kararını aldıktan sonra, yeni yapıya intibak etmekte direnen Çerkez Ethem ve kardeşleri ile Demirci Mehmet Efe kuvvetlerinin gerçekleştirdiği hareketler, bölgelerinde iç güvenliği tehdit eden diğer olaylar olmuştur²³. Demirci Mehmet Efe'nin adamlarının Antalya'da halka yaptığı eziyetler konusunda İstanbul milletvekili Hamdullah Suphi Bey, şu görüşleri dile getirmiştir:²⁴ “Antalya'da bulunduğum esnada Demirci Mehmet Efe kuvvetleri Isparta'da toplandıktan sonra kol kol güneye, doğuya, batıya yayıldılar. Günün birinde bir haber aldık ki Antalya'ya yeni bir göç geliyor. Yunan önünden kaçır gibi köylüler, ihtiyarlar, kadınlar ve çocuklar, birtakım erkekler, yangından kaçır gibi, ne kurtarabildilerse belediyenin etrafına geliyorlar ve öbek öbek diziliyorlar. Bu suretle sürekli bir göç koptu; Antalya'ya geliyorlar. Kuvva-i Milliye'nin belli başlı adamlarından biri olan Mehmet Efe, asayişin sağlaması görevi ile güneye inmiştir. Fakat adamları olan Mahmut, Mevki... Efendiler köylerimize musallat olmuştur ve köylüler eşeğin üstüne ne yükleyebilirlerse hepsini yükleterek kaçırıyor. Zira bu adamlar köylünün evini yakıyorlar. Yangın, tahrip, soygundan canını kurtararak kaçır Antalya'ya dökülüyorlar” Bu sözleri ile memleketindeki asayişin ne şekilde bozulduğunu anlatmıştır.

Bunlardan başka doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesinde güvenliği ihlal eden olaylar arasına 1920 yılı Ağustos ayında başlayan ve siyasi mahiyette bir isyan olarak nitelenen Milli Aşireti olayı²⁵ ile Suriye sınırında bulunan ve birer “fesat ocağı” diye

²¹ Mustafa Kemal Paşa (Ankara) 24.4.1920 1921 (TBMM), **TBMM GCZ**, I, s.7.

²² Hüsrev Sami Bey (Eskişehir), 18.3.1922 1921 (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s.90.

²³ İsmet Görgülü, **Ana Hatlarıyla İstiklal Harbi**, İstanbul,1985, s. 151.

²⁴ Hamdullah Suphi Bey (İstanbul), 9.12.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**, I, s. 255.

²⁵ Nihat Paşa'nın Müdafaaamesi, 22.7.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s. 560.

nitelenen Süryani köylerinin Fransa'nın desteği ile çevresindeki aşiretlere verdikleri zararları da ilave etmek gerekir.²⁶

C- Koçkiri ve Ümraniye Olayları: Ümraniye ve Koçkiri hadisesi dolayısıyla Sivas vilayeti dahilinde yüzlerce köyün yandığı ve böylece doğu Anadolu bölgesinde de asayiş probleminin ortaya çıktığı bilinmektedir.²⁷ Bu dönemde bölgede aşiret düzeni mevcuttur ve bazı aşiret reisleri, bölgede çıkan eşkıyalık olaylarının bastırılması sırasında yöneticilerin, suçluların cezalandırılmasında çok aşırı davrandıkları ve buralardaki Kürt-Alevilerin de Ermeniler gibi tehcire tabi tutulacağı şeklindeki propagandalarıyla diğer aşiret reislerine isyan olaylarına katılmaları hususunda telkinde buldukları, bölgede incelemelerde bulunan milletvekilleri tarafından ifade edilmektedir.²⁸

Bu olaylarla ilgili olarak 3, 4 ve 5 Ekim 1921 tarihlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gizli oturumlar yapılmıştır. Erzincan Milletvekili Fevzi Efendi, 3 Ekim 1921 tarihindeki oturumda söz alarak bu olayların ortaya çıkmasına yol açan faktörleri açıklamıştır.²⁹

4 Ekim 1921 tarihli oturumda söz alan adı meclis zabıtlarında bulunmayan bir milletvekili, olayın sönmeye yüz tuttuğu ve kuvvet kullanmaya ihtiyaç kalmadığı bir sırada Nurettin Paşa'nın Koçkiri'de çok şiddetli bir şekilde olayları bastırmaya başladığını anlatmaktadır. Bu sırada yaklaşık 10 milyon liralık servetin yok olduğu, 30 bin hayvanın götürüldüğü, insanlara eziyet edildiği, öldürüldüğü, kadınların namuslarına taarruz edildiği, bunun da olayların daha da genişlemesine yol açtığını ifade etmektedir.³⁰ 5 Ekim 1921 tarihindeki oturumda söz alan Konya milletvekili Vehbi Efendi ise, bu olayların hükümetin zaafiyetinden dolayı patlak verdiğini, olaylar bastırıldıktan sonra olayların faillerinden olup firar edenlerin yakalanmaya çalışılmayıp, sadece firar etmedikleri için yakalananların cezalandırıldığını; bunun da adaletsizliğe yol açtığını ifade etmişti.³¹

²⁶ İbrahim Bey (Mardin), 16.10.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 335.

²⁷ Ziya Hurşit Bey (Lazistan), 29.10. 1921 (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s.405.

²⁸ Fevzi Efendi (Erzincan), 3.10.1921 (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 252.

²⁹ Fevzi Efendi (Erzincan), 3. 10. 1921 (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 251.

³⁰ Bir Meb'us Bey, 4.10.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 269.

³¹ Vehbi Efendi (Konya), 5.10.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 272.

Bunlardan daha önce 11 Ağustos 1921 tarihli bir oturumda bu konuyu gündeme getiren Adana Milletvekili Zekai Bey ise, Koçkiri ve Dersim olaylarının Adliye, İçişleri ve Milli Savunma Encümenlerinde yapılan müzakereden sonra İngiliz teşvikiyle yapılmış olduğu şeklindeki kanaatlere katılmadığını, bu olayların bu bölgenin özelliklerinden ve sosyal ihtiyaçlarından doğduğunu söylemiştir. Bu tip olayları önlemek için Koçkiri ve Dersim’de toprağı olmayan köylülere toprak dağıtılarak bazı ıslahat hareketlerine gidilmesini istemiştir. Zekai Bey, ayrıca firarilerin yakalanmamasının örtülü bir af olarak yorumlanabileceğini, buna fırsat verilmemesini, suçlu ile suçsuzu birbirinden ayırmak gerektiğine dikkat çekmiştir.³²

Bunların ötesinde Doğu Anadolu’da ıslahata ihtiyaç olduğu da Bitlis milletvekili Yusuf Ziya Bey tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:³³ “O havaliyi şöyle bir gözümüzün önüne getirdiğimiz zaman yer yer birer aşiret ağası, birer müstebit, birer mütegalibe yaşadığını görürüz. Bu inkâr edilemez. Yani o muhitten olmaklığım itibarıyla itiraf ediyorum. Bu ağanın her birinin ayrı ayrı üçyüz, dörtüz, beşyüz hatta iki bin kişilik silahlı kuvveti vardır. Bir asker firar etti mi o ağaya iltica ediyor. Ağa onun tüfeğini de alıyor, yanında onu besliyor. Hükümet bunu biliyor, bütün mülkiye memurları biliyor. Fakat ağaya bunu ver, silahını ver demiyor. Doğu Anadolu’yu muntazam bir muhit haline getirmek için yalnız İstiklal Mahkemeleriyle bendeniz iktifa edemem. Doğu Anadolu’da ciddi ve gerçek bir ıslahat yapılmasını rica edeceğim ...”

2- Güvenliğin Sağlanmasındaki Eksiklikler

A- Kanun Hakimiyetinin Sağlanmasındaki Eksiklikler: Cephe gerisindeki asayişsizlik ve buna yol açan isyanların sebepleri konusu da Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde gündeme gelmiştir. 3 Temmuz 1920 tarihinde bir oturumda konuşan Afyonkarahisar Milletvekili Şükrü Efendi, özellikle Yozgat isyanı konusunda, bu isyanını sebebinin sadece kötü idare ile anlatılamayacağını; Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kendisini gösterememesinin, hangi amaçla toplandığını vatandaşlara anlatamamış olmasının da etkili olduğunu ifade etmiştir.³⁴ Şükrü Efendi, ülkede kanunların uygulamasının yetersiz olduğunu, bunun da asayişsizliğe sebep olduğunu

³² Zekai Bey (Adana), 11.8.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 204-205.

³³ Yusuf Ziya Bey (Bitlis), 20.1.1923, (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s. 1204-1205.

³⁴ Şükrü Efendi (Karahisarısahip), 3.7.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**, I, s. 59

seçim bölgesinde yaşadığı bir olay ile anlatmıştır:³⁵ ... Karahisar'da bir köylünün bütün serveti beş altı kısıraktan ibarettir. Onu da bir hırsız çalıyor. Bir taraftan düşman, bir taraftan ahali birbirini mahvediyorlar. Jandarma takibatta muvaffak olamıyor, hırsız kaybolup gidiyor. Sonra bu kısırakların satıldığı haber alınıyor. Bunu, sahibi öğrenerek adliyeye müracaat ediyor. Adliye, hırsız bir saat bile tevkif etmeden bırakıyor. Jandarmaya müracaat ediyor, jandarma bir şey yapmıyor. Bugün Karahisar'da bir müdafaa-i hukuk cemiyeti var... Bir iki kişiye dayak atıyor. Sizi doğruluktan başka bir şey kurtarmaz. Gerçeği söyleyin diyorlar. Filan adam filan adama sattı, filan yerden çaldı... Onları hükümete teslim etmeyeceklerine teminat veriyorlar. Kısırakların bedeli olarak yüzer liradan beşyüz lirayı kuvva-i milliyeye bırakacaksınız, kısıraklar gelecek siz kurtulacaksınız diyorlar. Bu suretle beşyüz lirayı tedarik ediyorlar. Gerçi bu iyi bir şey değil. Hükümetin kanunları vicdanlı olarak tevdi edilmelidir.”

Bu örnekleri anlattıktan sonra Şükrü Efendi, “Ahalinin hissiyatım dinleyiniz, böyledir. Birgün idare memuru ahalinin idaresini anlamalı. Biz hissiyata kapıla kapıla iş görerek dâhilde tezebzübü (kararsızlık, karışıklık) idareyi hâsıl ettik. Kendimize milleti ısındıramadık. Maatteessüf millet felaketi görüp de koşup gelecek zaman değildir” sözleriyle yönetimdeki aksaklıklara dikkat çekmiştir”.³⁶ Şükrü Efendi, bu sıkıntılara çözüm olarak ülkede herkesin hukukuna, İnsanı haklarına riayet edilerek, kanunların iyi bir şekilde uygulanması gerektiğini söylemiştir”.³⁷

B- İdare Memurlarının Yetersizliği: Bu konu ile ilgili olarak 3 Temmuz 1920 tarihli oturumda konuşan Antalya Milletvekili Rasih Efendi, Konya isyanı sırasında Konya valisinin görevini yerine getiremediğini ifade etmiştir. İstanbul'dan gelen telgraflarla halkın zehirlenerek isyana teşvik edilmesi olayları karşısında valinin bunların düşünce, tasavvur olduğunu söyleyerek bunlara karşı çalışmak yerine evine gittiğini, bunun sonunda olayların büyüdüğünü ifade etmiştir.³⁸ Buna benzer bir şekilde Bolu olayları sırasında Mutasarrıf Haydar Bey, asiler üzerine gönderilen birliklerin hareketine engel olduğu için Mustafa Kemal tarafından eleştirilmiştir.³⁹ Nitekim bazı

³⁵ Şükrü Efendi (Karahisarısahip), 3.7.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**, I, s. 59-60.

³⁶ Şükrü Efendi (Karahisarısahip), 3.7.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**, I, s. 60.

³⁷ Şükrü Efendi (Karahisarısahip), 3.7.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**, I, s. 67.

³⁸ Rasih Efendi (Antalya), 3.7.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**, I, s. 65.

³⁹ Mustafa Kemal Paşa (Ankara), 24.4.1920 (TBMM), **TBMM GCZ**, I, s. 7.

memurların İstiklal Mahkemelerinde görevini kötüye kullanmak ve halka baskı yapmak fiillerinden dolayı yargılandıkları çeşitli cezalara çarptırıldıkları hakkında örnekler de bulunmaktadır.⁴⁰

İsyanların bastırılmasındaki aşırılıklar da 23 Ekim 1920 tarihli oturumda Karesi milletvekili Vehbi Bey tarafından dile getirilmektedir:⁴¹ ... Gazetelerde beyanname neşrediliyor. Asilerin filan güne kadar silahları teslim etmesi, şayet teslim olunmazsa aileleri kovulacak, evleri yıkılacaktır. Bunu benim vicdanım kaldırmaz... Bütün ahaliyi suçlu bulmamak lazımdır. Biz iyi adam olmalıyız ki hasım ahaliyi kandırmaya sebep bulamasın. Biz ahalinin, hasmın eline kılıç veriyoruz, ne ile jandarma teşkilatı yoluyla bir ıslah edip de kendimizden memnun edemiyoruz. Efendiler, köylerde jandarmalar her türlü mezalim icra ediyorlar. Asker firar ediyor, jandarma ailesini alıp götürüyor... Oh ne ala, kimin eli kınalı, kimler şöyle ikişer gün bizim keyfimizi yerine getirirse onlar gelsin. Beşyüz evli bir köyün içinde jandarma söylüyor bunu efendiler... Biraz da idareyi ıslaha bakalım.”

Jandarmanın ıslahı konusu, 11 Ağustos 1921 tarihli bir oturumda Afyonkarahisar Milletvekili İsmail Şükrü Efendi tarafından da dile getirilmiştir:⁴² “İlanları duvara çaktı, kimse kaydolunmadı. Sonra bir tellal ile ilan edildi, kaydolanlar cahil, suçlu ve mahkûm olanlar, cezamızı affederseniz kaydolacağız diyorlardı. Sonra serseri, şuradan buradan kaçanlar geldiler kaydoldular. Efendiler bunlardan ne vatan hizmeti beklersiniz? Efendim jandarmalardan ahali nefret etmiştir. Ahali usanmıştır. Çünkü jandarmalar şimdiye kadar köylerde birer rüşvet aleti, hırsız ocağı olmaktan başka bir şey değildir. .. Yalnız jandarma unvanıyla kaydederseniz hırsızlığı seven, hırsızlık eden gelecektir. Fakat böyle hissiyat ile müdafaa-i vatanın fırsatını soktunuz mu memleket eşrafının evladı jandarma olacaktır”. Dedikten sonra idarecilerin jandarma olarak alınacakları seçerken dikkatli davranmaları gerektiğini ilave etmektedir.

C- Hükümet Otoritesindeki Boşluklar: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin vatandaşlar tarafından tanınmaması ve ülkede yönetim boşluğunun bulunduğu inanılmasının özellikle Yozgat isyanında etkili olduğunu ifade eden Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Efendi, bu konu hakkında, bir bayram öncesi Yozgat'a giderken

⁴⁰ Doğu ERGİL, Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi, Ankara, 1981, s. 235.

⁴¹ Vehbi Bey (Karesi), 23.10.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**, I, s. 199-203.

⁴² İsmail Şükrü Efendi (Karahisarısahip), 12.8.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 202-203.

yaşadığı olayı şu şekilde anlatmıştır:⁴³ “... Memlekete doğru hareket ettik. Yarım saat sonra yolda bir köylüye rast geldik. Yolda ne var ne yok dedik... Yolda beş süvari vardır, kongrecileri bekliyorlar, dedi. Meclisin ismi oralarda kongre... Ne ise süvarilere katıldık, bize nereden geldiğimizi sordular. Ankara’dan geliyoruz, Yozgat mebuslarıyız dedik. Bizi gözaltına aldılar, hükümet dairesinin önüne götürdüler. Zaten bayram olmak münasebetiyle hükümet yok ve asilerin elinde... Bu hal bendenizin asabiyetine dokundu. Biraz asabiyetim tuttu, bizi nereye götüreceksiniz: Hilafet ordusuna mı nereye dedim. Bu söz asilerin reisi Edip Bey’e ulaşmış. Edip Bey’in dairesine gidip oturduk. Başında erkânından birçokları ve bayram münasebetiyle diğer çiftçiler de vardı. Edip Bey’in bendenize ilk suali, ne için geldiniz oldu. Bayram münasebetiyle memlekete geldik dedim. Hayır, haber aldık, meclis dağılmış, kimse kalmamış, siz de başınızı alıp kaçmışsınız dedi. Sonra Ankara bizi ne suretle telakki ediyor, dedi.

Dedim ki: Bolu ve Düzce olaylarından kurtulmuş birtakım asiler, Yenihan ve Zile havalisinde ahaliyi iğfal ve isyana iştirak ettirerek kuvvetleriyle Yozgat üzerine geldiklerini ve sizin de kuruntu ve korku sebebi ile bunlara katıldığınızı zannediyoruz.

Sonra Edip Bey bendenize bir soru daha sordu, bendeniz de cevap verdim. Soru, siz orada bir geçici hükümet teşkil ettiniz. Padişahı vazgeçtiniz, padişahı unuttunuz, sonra padişahı kurtaracağız diye yalan söylüyorsunuz...

Biz özel mektuplar alıyoruz padişah iradesine hâkim ve hürdür dediler. Dedim ki, padişah hür ise, İstanbul’dan İngilizleri çıkarır. Zaten milletin arzusu da budur. Biz padişahı esir olarak biliyoruz ve mademki maksadımız başkenti ve padişahı esaretten kurtarmaktır, şu halde ne için bizimle birlikte çalışmıyorsunuz, siz bu maksatla toplanmış bir kuvvet değilsiniz, siz İngiliz parasıyla iğfal edilmiş, memleketi ve milleti birbirine düşürmek için çalışıyorsunuz dedik.

Edip Bey’le birtakım münakaşadan sonra... Bendenizi tevkif ettiler... Rıza Efendi’yi de ertesi gün yanıma gönderdiler. Nihayet kuvva-i milliye geldi o sırada hapishanenin kapılarını kapattık. Nihayet oğlum gelerek ve hapishanenin kapısını açıp bizi tahliye ettiler. Çıktık geldik. Halk cidden aydınlatılmaya muhtaçtır.”

12 Ağustos 1922 tarihinde Erzincan Milletvekili Emin Bey, “Bugün buradan Kayseri’ye, Kayseri’den Sivas’a, Sivas’tan Erzincan’a bir fert gidemiyor. Kimin haddi

⁴³ Süleyman Sırrı Efendi (Yozgat), 3.7.1920, (TBMM), **TBMM GCZ**, I, s. 63-64.

ki kabile olmaksızın Sivas'tan Harput'a veya Mardin'e gitsin." sözleriyle yollardaki can güvenliği konusunu dile getirmiştir.⁴⁴

Erzurum Milletvekili Mustafa Durak Bey, 11 Ağustos 1921 tarihli oturumda bu konudaki görüşlerini şöyle aktarıyor:⁴⁵ "Bugün biz de millete karşı mukavele aktetmişiz. Biz milletin işlerini ele aldığımız zaman böyle bir mukavele aktetmişiz. Ey millet, biz gittik, Ankara'da bir hükümet teşkil ettik, o şartla ki namusunuzu, malınızı, canınızı; her şeyinizi müdafaa edeceğiz, size adalet tevzi edeceğiz. Şimdi milletin bizden beklediği budur efendiler.

Fakat bugün zavallı milletin malını alıyoruz, canını alıyoruz, hatta ırzını yağma ediyoruz. Rica ederim, buna karşı memleketin hangi tarafında rahat vardır? Ahaliye ne temin edebildik? Halk hükümete itimat ederek dışarıya çıkamıyor, tarlasına gidemiyor. Her fenalık memleketin üzerine çökmüş, halkı bitiriyor. Halk feryat ediyor, yanıyor, hiçbirisine yardım edemiyoruz. Efendiler hükümet adeta bir hırsız çetesi gibi, halkın boğazına sarılmış, her şeyini yağma ediyor, götürüyor, vuruyor, öldürüyor. Soran yok. Rica ederim, bir buçuk sene içinde halkın başına ne kadar fenalık yapılmıştır. Bir memur mes'ul edilmiş midir? Hangi bir memuru darağacına çıkardınız? Hangi bir memura ceza verdiniz? Acaba suçlu bir memur yok mudur? Efendiler memlekete yapılan fenalıklar Büyük Millet Meclisi namına yapılıyor. Efendiler, bu millet burada yalnız Büyük Millet Meclisi'ni tanıyor. Koçkiri hadisesini, Konya hadisesini ve sair hadiseleri bütün bunların sebepleri nedir efendiler? Hepsine İngiliz parası mı gidiyor? Hayır, vallahi hepsi idaresizlik yüzünden oluyor... Köyleri irşat edelim. Kapanmışız burada, hiçbir vakit halkın derdiyle meşgul olmuyoruz... Efendiler millet azami fedakârlık gösteriyor. Bunu takdir edelim. Her taraftan gelen şikâyetlerin, seçim bölgemizden aldığımız şikâyetlerin hangisi burada duyulmuştur? Peki, bu adamlar boş yere mi bağıyorlar? Niçin dertlerine derman olmuyoruz?... Tekâlif-i milliyede birçok yolsuzluklar oluyor... Bunlar meydana çıksın, defterleri vardır... Efendim memleketimizin her tarafında birer prenslik kuruluyor. Bu milletin prenslere ihtiyacı yoktur. Bu milletin adil kanunlara ihtiyacı vardır. Doğuda bir prens, bilmem Elcezire cephesinde bir prens... Cephelerde kendi kendilerine vergi tarh ediyorlar. Bizim haberimiz yok. Buna razı oluyor musunuz? Ne hakla, ne salahiyetle yapıyorlar? Başkumandanlığa bir selahiyet vermişiz. Başkumandan emrini verir. Onlar kendi

⁴⁴ Emin Bey (Erzincan), 19.8.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s. 673.

⁴⁵ Mustafa Durak Bey (Erzurum), 11.8. 1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 210-211.

başlarına nasıl vergi tarh ederler?" sözleriyle Mustafa Durak Bey, ülkede genel anlamda bir hükümet boşluğu olduğuna ve özellikle askeri bürokrasinin bu boşluğu doldurduğuna dikkat çekerek bu durumu eleştirmektedir. Mustafa Durak Bey, ayrıca kabine zafiyetine dikkat çekmektedir.

13 Aralık 1921 tarihli oturumda söz alan Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey, iç işlerine hükümetin hâkim olamadığını, yeni bürokratik kurumlar oluşturmakla asayişin sağlanamayacağını, bu durumda ülkenin iç işlerine artık Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hâkim olması gerektiğini söylemiştir.⁴⁶ Bundan yaklaşık bir ay sonra 19 Ocak 1922 tarihinde Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Bey de, eşkıyayı yakalayamayan hükümetin aciz olduğunu ifade ederek, eşkıyanın yakalanmadığını, dağlarda binlerce eşkıyanın kanun hükmünden uzak kaldığını, geçmiş dönemlerde halka zulmedenlerin mutlaka yakalanarak cezalandırılmaları gerektiğini belirtmiştir.⁴⁷

Kabine zafiyeti konusunda görüşlerini açıklayan diğer bir milletvekili de Karesi Milletvekili Vehbi Bey'dir. Vehbi Bey de bir an önce Hey'et-i Vekile'nin vazife ve selahiyetine ait kanunun çıkartılmasını istemektedir.⁴⁸ 2 Kasım 1922 tarihinde hala bu kanunun çıkartılmamış olmasından bahsedilmektedir ki bu boşluğun bilinçli bir şekilde oluşturulduğu şeklindeki şüphelere yol açmaktadır. Kabinenin yetersiz kalışı, işlerin şahsi insiyatifle götürüldüğü şüphelerine yol açmaktadır ki milletvekilleri yukarıdaki eleştirilerinde haklı görülmektedirler. Bakanlıkların yetki alanları kanunu, cumhuriyet meclisleri tarafından da çıkarılmamıştır. Ancak 1924 Anayasası'nda bakanlıkların kuruluşu özel kanuna bağlanmıştır.⁴⁹

D- Olağanüstü Uygulamaların Sonuçları: 26 Temmuz 1922 tarihli bir oturumda Adalet Bakanı Behçet Bey ile Kozan Milletvekili Dr. Mustafa Bey arasında gerçekleşen bir diyalogda ülkenin durumunun olağanüstü bir halde olduğu ve olağanüstü tedbirlere ihtiyaç olduğu şeklindeki tespitlere karşılık⁵⁰, bundan bir ay sonra 26 Ağustos 1922 tarihli oturumda Saruhan Milletvekili Refik Şevket Bey, aslında olağanüstü tedbirlere lüzum olmadığını, mevcut kanun hükümlerinin tam olarak uygulanması halinde ülkenin

⁴⁶ Yusuf Ziya Bey (Bitlis), 13.12.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 477.

⁴⁷ Hüseyin Avni Bey (Erzurum), 19.1.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 639.

⁴⁸ Vehbi Bey (Karesi), 11.8.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 213-214.

⁴⁹ Rıdvan AKIN, **TBMM Devleti (1920-1923)**, İstanbul, 2001, s. 122.

⁵⁰ 26.7.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s. 619-620.

asayiş probleminin çözüleceğini belirterek olağanüstü uygulamalar sırasında görev alacak kişilerin yanlışlarının da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne mal edileceğini, bunun için mevcut kanunların uygulanmasının yeterli olacağını savunmuştur.⁵¹

12 Aralık 1921 tarihinde Antalya Milletvekili Rasih Efendi, hükümetin cephe gerisindeki halkın güvenliğini, refahını sağlamak mecburiyetinde olduğunu; bu sağlanmadığı sürece ordunun da başarılı olamayacağını çünkü cephedeki askerlerin ailesinden kaygılanacağını ifade etmiştir.⁵² 30 Eylül 1922 tarihinde Menteşe Milletvekili Tevfik Rüştü Bey, iç politikada tedhiş usulünü kullanarak ülkeyi ihtilallerden ve iç isyanlardan kurtarmak gerektiğini ifade ederken⁵³, aynı oturumda söz alan Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Bey, artık tedhiş usullerinin reddedilmesini, kanun hükümlerinin uygulanması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁴

Vatandaşların zararlı propagandalardan korunması için özellikle köylerde halkı aydınlatıcı faaliyetlerin yapılması da milletvekilleri tarafından sık sık gündeme getirilmiş⁵⁵; bu konuda da ülkenin değişik bölgelerine milletvekillerinden oluşan tenvir ve irşat heyetlerinin gönderildiği Mustafa Kemal tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi İkinci ve Üçüncü Toplanma yılı nutuklarında ifade edilmiştir.⁵⁶

SONUÇ

Yukarıdaki örneklerden anlaşıldığı gibi, ülkenin önemli bir bölümünün düşman işgali altında bulunduğu ve bu işgallere karşı askeri harekâtın yapıldığı bir sırada cephe gerisinde de önemli oranda güvenlik problemleri yaşanmıştır. İnsanların can güvenliğini, seyahat edenlerin yol güvenliğini ihlal eden unsurlar yanında hükümetin kanun hâkimiyetini tesis etmekteki zaafiyeti ve idare memurlarının görevlerini yerine getirmekteki eksiklikleri ve çoğu zaman keyfi tutumlar içerisinde bulunmaları bu sıkıntıların yaşanmasında etkili olmuştur. Bu zaafiyet konuları yaklaşık iki seneye yakın bir zaman dilimi içerisinde milletvekilleri tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda gündeme getirilmiştir. Yapılan eleştirilerin bir kısmı amacına ulaşmış,

⁵¹ Refik Şevket Bey (Saruhan), 26.8.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s. 718.

⁵² Rasih Efendi (Antalya), 12.12.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 463.

⁵³ Tevfik Rüştü Bey (Menteşe), 30.9.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s. 854.

⁵⁴ Hüseyin Avni Bey (Erzurum), 30.9.1922, (TBMM), **TBMM GCZ**, III, s. 856.

⁵⁵ Basri Bey (Karesi), 27.12.1921, (TBMM), **TBMM GCZ**, II, s. 562.

⁵⁶ M.Kemal, 1.3.1922, TBMM Üçüncü içtima Senesi Açış Nutku, Kazım ÖZTÜRK; Atatürk'ün TBMM Açış ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1981, I, s.509.

aksaklıkların düzeltilmesi istikametinde kararlar alınmış olduğu halde; bir kısım yanlış uygulamalar da bazen hükümet politikası olarak bazen de hükümet otoritesinin tesis edilememesi sonucu bu boşluktan faydalanmak suretiyle bürokratik kurumlar tarafından devam ettirilmiştir. Cephe gerisindeki güvenliğin sağlanamaması cepheden firarlara da sebep olmuştur. Sonuç olarak milletimiz ülkeyi düşmandan kurtarmak için çocuklarını cephe ye gönderdikten, onların ihtiyaç duyduğu gıda ve giyim eşyalarını verdikten sonra bir de yaşadıkları yerlerdeki güvenlik problemleri ile uğraşmak mecburiyetinde kalmışlardır. Bunlar milletimizin milli mücadele sırasında gösterdiği fedakârlığın diğer bir boyutunu teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

AKIN, Rıdvan, **TBMM Devleti (1920-1923)**, İstanbul, 2001.

ERGİL, Doğu, **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Ankara, 1981.

GÖRGÜLÜ, İsmet, **Ana Hatlarıyla İstiklal Harbi**, İstanbul, 1985.

ÖZTÜRK, Kazım, **Atatürk'ün TBMM Açış ve Gizli Otururlarındaki Konuşmaları**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1981.

Pontus Meselesi, (Hazırlayan: Yılmaz KURT), Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını, Ankara, 1995.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1985.